

անոր մօտ է խորհրդարանը՝ ուր որ ազգային հոգաբարձուք ատեն ատեն կը ժողովին հարկաւոր գործողութիւնները կարգաւորելու համար : Վարժարանին մէջ 250էն աւելի աշակերտ կայ, եւ լաւ առաջ կերբան Պ. Յարութիւն Յակովբեան վարժապետին հոգատարութեամբը՝ որ իւր ազգասիրութեան եւ հմտութեանը պատճառաւ շատ սիրելի է ազգայնոց :

Ազգասիրութեան եւ հմտութեան կողմանէ անուանի էր նաեւ ասկէ քանի մը տարի առաջ հանգուցեալ Գեորգեան Գաբրիէլ անուամբ վարժապետը՝ որ նոյնպէս շատ սիրելի է մեծ համարմունք ունէր յաջա ազգայնոց եւ օտարականաց, եւ դպրոցին մէջ շատ կարգաւորութիւններ ըրեր էր :

Ռոման. — Ռոմանի Հայերը զրեթէ 140 տնուոր են, եւ յանուն Սուրբ Աստուածածնի եկեղեցի մը ունին 250 տարուան շէնք : Վարժարան մը եւ խորհրդատուն մըն ալ ունին : Եկեղեցւոյն հին յիշատակարանացը մէջ անուանի է 600 տարուան ձեռագիր աւետարան մը :

Մոլտաւիոյ ուրիշ քաղաքաց մէջ բնակող Հայկազանց վրայ մասնաւոր գիտելիք չունինք առ այժմ, բայց կրցուսանք որ ժամանակաւ անոնց ամբողջ պատմութիւնը կարենանք հրատարակել ընդարձակ ոճով :

ՍՈՂՈՄՈՆ ԴԻՄԵՆՈՒԵԱՆՅ

Աշակ. հայկազնեան ազգային Ռեստմանրանին Փարիզու. :

préposés de la nation se réunissent de temps en temps pour délibérer sur les affaires importantes. L'école compte plus de deux-cent-cinquante élèves et ils font de rapides progrès, grâce aux soins de M. le professeur Haroutioun Hagopian qui, pour son patriotisme et pour son instruction, est très-aimé de ses compatriotes.

Comme célèbre pour son patriotisme et son instruction on remarquait encore, il y a quelques années, feu le professeur Gabriel Kévorkian, qui était fort chéri et jouissait d'une grande influence sur ses compatriotes et sur les étrangers; il prit beaucoup de mesures favorables pour l'école.

ROMAN. — Le nombre des Arméniens à Roman est évalué à peu près à cent-quarante familles. Ils ont une église de deux-cent-cinquante ans, bâtie au nom de la Sainte-Vierge. Ils possèdent aussi une école et un cabinet de conseil. Parmi les anciens monuments de l'église, on cite, comme célèbre, un évangile manuscrit de six-cents ans.

Pour le moment nous n'avons pas de notice particulière sur les Arméniens habitant d'autres villes de la Moldavie, mais nous espérons, par la suite, pouvoir publier leur histoire entière, d'une manière plus complète.

SALOMON TRANKOUL

Elève de l'École arménienne nationale de Paris.

ԱՔՍՈՐԵԱՆ ՀԱՅԿԱԶՆՈՅ ՅԵՏԻՆ ՎԱՅՐԿԵԱՆԸ.

Ամենքնիս ալ գիտենք ու կը ճանչնանք Արշակ Էրկրորցիին բազաւորութեանը ատեն Էդած անգրութիւնները, արիւնհեղութիւնները. զոր օրինակ հօրը սպաննուիլը, ընտանեաց զրեթէ ամենուն մահը, եւ այն անքիւ քաղաքացւոց սպանութիւններն որ Էրբեմն ըստ օրինաց արդարութեան, Էրբեմն ալ գաղտնի կերպով կըլլային : Անգութ բռնաւոր, ամէն առարիւնութեան կըլլարտեր, եւ բարեկարգ մարդկանց անհաշտ բշտամին էր : Իւր ամենասիրելի գուարճութիւններն էին տկարաց վրայ իյնալ, անմեղները չարչարել եւ հանձարեղ մարդիկը արսորել : Գլխաւոր զոհերէն մէկն Էդա. քսան է հինգ տարեկան Էրիտասարդ մը, որուն յանցանքը իր առարիւնութիւնն էր միայն : Հինգ տարի բանտ կենալէն ետքը՝ իբրեւ մեծ շնորհը հրաման տուաւ Արշակ որ մեռնի : Մենք ալ անոր յետին վայրկեաններուն ներկայ գտնուինք :

DERNIERS MOMENTS D'UN EXILÉ ARMÉNIEN.

Nul de nous n'ignore les cruautés qui ont ensanglanté le règne d'Archag II : le meurtre de son père, la mort de presque tous ses parents, les assassinats tantôt secrets, tantôt juridiques de tant de citoyens. Tyran impitoyable, toute vertu lui portait ombrage; les hommes de bien étaient ses ennemis naturels. S'attaquer à la faiblesse, torturer l'innocence, exiler le génie étaient ses plus chères délices. Une de ses principales victimes fut un jeune homme de vingt-cinq ans, dont le seul crime était sa vertu. Après cinq années de captivité, Archag lui accorda la grâce de mourir. Nous allons assister à ses derniers moments.

Ո՞ր եմ ես հոս, փակուած աւանդ չորս պատի մէջ, հայրենիքես հեռու, իմիններես մոռցուած, բազաւորեն հալածեալ... միշտ մինակ եմ եւ միշտ խաւարի մէջ, դատապարտեալ լոյս, արեգակ եւ մարդիկ չըտեսներու, դատապարտեալ աւանդ կալ մնալ հեռի ի հայրենեաց՝ ուր մանկական անմեղ օրերս անցան սահեցան : Արդեօր մեկը չկայ որ մխիթարական ձայն մը կամ հառաչանք մը դրկէ եւ այս պատերուն վրայեն անցնելով գալ իմ դառնակսկիծ սրտիս զարնէ. չկայ հայեցուած մը որ կարենայ այս պատուարը բախանցել անցնիլ, գալ սրտիս մէջ մտնել եւ հոն ճշմարտութիւնը ընթեռնուի : Ոչ, այս է իմ ձակատագիրս. պետք է հնազանդիմ առանց տրտնջելու : Արեգակն սլ կնձի համար ջղողջողիւր եւ բռնուք երկնից ինծի համար չեն գեղգեղեր. ալ չեմ լսեր սոխակին քաղցրամեջիւն դայլայիկը. ոչ եւս տեսանեմ արեւուն ելլելն ու մարը մտնելը. ինծի համար առաւօտ չկայ, միշտ գիշերուան մէջ եմ : Գուն ըլլալ, երազներ տեսնել, հառաչել, ողբալ, ահա իմ կեանքս... Բանտապետը ձանձրացած է հեծուքեանց ձայներէն, բազաւորն մոլորեալ երկընչի իմ շուքես, եւ դահիճն անյագ իմ արեանս կըսպասէ : Զիս մեռցընել կուզեն, դատապարտեալ են օրերս, եւ սակայն տակաւին մեռնիլ չեմ ուզեր : Վերցընել կուզեն զիս այս աշխարհիքս, այն վերցընել բռնաբար : Մեկ վայրկեանէն, աւանդ, ալ պիտի չապրիմ, սիրտս սիրելեացս համար պիտի չբաբախի. ալ շունչ պիտի չառնուիմ, չհառաչեմ պիտի, ոչ եւս վիճակիս վրայ պիտի զանգատիմ, ալ արտօնքս պիտի չբախեմ. շրթունքս պիտի դադրին հնչելէն հայրենեաց, կողակցիս եւ ազգականացս քաղցր անուանքը... Բայց աւանդ, ասացին ինձ թէ աղգակից մը չմնաց ինծի... Հայր, մայր, եղբարք եւ բոլոր ամենքն ալ կորուսի. իմ Շուշանս մնաց միայն, եւ մեկ վայրկեանէն գայն ալ պիտի կորուսանեմ... Այն մեռանիմ ես այսօր, բայց գոնէ երէ դու բովս ըլլայիր՝ կըքաշալերուէի ի մահ : Ո՞վ անողորմ ձակատագիր՝ ճվ Շուշան ի գուր կըկանչեմ զրեզ, չես լսեր ձայնիս. թեզմէ հեռու կըմեռնիմ, իմ աչքերս բուկիւններեղ հեռու պիտի մարին : Դու չես զիտեր թէ վերջի վայրկեանս հասած է եւ օրերս պիտի վերջանան, միշտ կըլուսաս տեսնել զիս : Ընդունայն լոյս, ակնկալութիւն անօգուտ : Այս լոյսը որ զիս կըլուսաւորէ՝ իմ վերջի լոյսս է. արդէն իսկ տեսանեմ զմահ որ իւր ցրտասառնոյց հեռութեղ կերկընցընէ հոգիս կորզելու : Երեսիս կը ծալտի անգութք. ճվ մահ անկարելի, կարելի չէ սակաւիկ մի եւս մահս ուշացընել... Ոչ... : Ո՞հ քանի դժնդակ, քանի դառն է մեռանել վաղամեռիկ. մեռանել մանաւանդ երբոր մեկը մեղապարտ չէ... Խնայեմ ինձ, ճվ մահ, դեռ քիչ մը ատեն. տես սիրտս լեցուն է, այս աշխարհիս գուարճութեանց համը տակաւին չառի. քսան եւ հինգ տարուան կեանքը քիչ բան է. զբայիս, սայրասուր մանգաղ ուրիշ ատենուան

Où suis-je ici?... enfermé hélas! entre quatre murailles, loin de ma patrie, oublié des miens, persécuté du roi... Solitaire toujours et toujours dans l'obscurité, condamné à ne jamais voir la lumière, le soleil, les hommes; condamné hélas! à demeurer loin de mon pays natal, pays où les premiers jours innocents de ma vie se sont écoulés. N'y aurait-il pas une âme qui jetât un mot de consolation ou même un soupir qui puisse franchir ces murs et vienne frapper jusqu'à mon cœur plein d'amertumes? N'y aurait-il pas un regard qui pût sonder ces murailles, plonger dans mon âme et y lire la vérité? Non, tel est mon destin; je dois y obéir sans murmurer. Le soleil ne brille plus pour moi; les oiseaux de l'air ne chantent plus pour moi; je n'entends plus le gazouillement du rossignol; je ne vois plus le coucher ni le lever du soleil: il n'y a plus de matin pour moi, toujours dans la nuit. Dormir, rêver, soupirer, pleurer, voilà mon existence... Le guichetier est las de mes gémissements, le roi abusé craint mon ombre, le bourreau est avide de mon sang; on veut me faire mourir; mes jours sont condamnés et cependant je ne veux pas mourir encore. On veut me faire mourir à toute force. Dans un moment hélas! je ne vivrai plus, mon cœur ne battra plus pour ceux que j'aime, je ne respirerai plus, je ne gémirai plus, je ne me plaindrai plus de mon sort, je ne verserai plus de larmes; mes lèvres cesseront de prononcer le doux nom de ma patrie, de ma bien aimée, de mes parents... mais hélas! on m'a dit qu'il ne m'en restait plus... Père, mère, frères et sœurs je les ai tous perdus; il ne me reste que ma Susanne et je dois la perdre dans un instant... Oui, je meurs aujourd'hui, mais au moins si tu étais à côté de moi, ma chère, j'aurais du courage à mourir. O cruelle destinée! O Susanne, c'est en vain que je t'appelle, tu ne m'entends pas; je vais mourir loin de toi, mes yeux s'éteindront loin des tiens. Tu ne sais pas que ma dernière heure est arrivée, que mes jours vont finir, tu espères toujours me voir. Vain espoir! attente inutile! Ce jour qui m'éclaire est mon dernier jour. Je vois déjà la mort qui allonge ses mains glacées pour arracher mon âme. Elle me sourit, l'impitoyable. O mort cruelle, ne serait-il pas possible de différer mon trépas?... Non. O qu'il est cruel, qu'il est malheureux de mourir jeune, mourir surtout quand on n'est pas coupable!.. Épargne moi, ô mort, encore quelque temps, vois, mon cœur est plein, je n'ai pas encore goûté les plaisirs de ce monde. Vingt-cinq années d'existence sont bien peu de chose; aie pitié de moi, réserve ta tranchante faux pour une autre fois... Mais non, elle ne m'écoute pas; elle s'avance toujours; marche donc cruelle, marche, je n'ai plus l'espoir de vivre, marche. Mais que vois-je! Horreur, ô comble de l'horreur! Quel est ce vieillard terrible qui s'approche

պահե : Այլ ոչ, ըսածիս մտիկ չըներ, միշտ առաջ կըբայէ. Էկ ուրեմն, Էկ անողորմ դու. ալ յոյս չունիմ ապրելու, Էկ : Բայց ինչ կըտեսնեմ. ճվ արհաւիրք, սոսկալի արհաւիրք. ճվ է ծերունիդ դժնահայեաց որ մերձենայ յիս այդ հրաւառ. ծովուն վրայ : Տեր իմ Աստուած, կարծես քէ անոր ձայնը կըլսեմ. բոցափայլ աչքերը կըտեսնեմ : Այն զիս կըկոչէ... : Մէկը չկայ որ ինծի օգնութեան հասնի, ճն, մի բողոք զիս, Էկէք օգնեցէք ինծի... հրեշտակ Երկնային, պաշտօնեայ Բարձրելոյն, պահապան կենաց իմոց, մի բողոք զիս որ այս ծերունայն ձեռքը մատնուիմ :

Այս ըսելու առեմ մէկէն ձայն մը կըլսուի, բանտին դուռը յանկարձակի կըբացուի եւ մարդ մը ներս կըմտնէ : Խեղճ բանտարկեալը դարձաւ առ այն գոր իւր պաշտպանը կըկարծէր, ու ինքնիքն ըսաւ. Ասիկայ է Աստուծոյ պաշտօնեայն, ասիկայ է կենացս պաշտպանը : Բայց ճրջափ սարսափեցաւ երբոր ձեռքը տապար ունեցող բարձրահասակ մարդ մը տեսաւ. դահիճն էր անիկայ : Անտաքէր ձայնով կանչեց ու ըսաւ. բանտարկելոյն. Պատանի դու, պատրաստուէ, աղօթէ, շուտ ըրէ. վայրկեան մը միայն մնաց քեզ : Այս ըսելով դահիճը դուրս կելլէ ու վրայէն դուռը կը փակէ :

Այն, կըկանչէ բանտարկեալը, այն իմ ազատարարս է այս, որ պիտի ազատեմ զիս այս ճիւղաց տեսքէն որ տանջէն զիս. բայց Աստուծոյ պաշտօնեայն չէ, այլ մահուան : Ո՛հ քանի դառնէ մեռանել մարդոյ առանց կենաց քաղցրութեան ձաշակն առնելու : Ո՛վ Տեր... բայց վայրկեաններս սուղ էն... վերջի մտածմունքս անոնց նուիրեմ որ Էտեսէս կըբողոքում աստ : Ողջնյն քեզ ուրեմն հայրենիք իմ ցանկալի, տեղի բնակութեան իմոյ, այսպիսի չըտեսանեմ զքեզ. եւ ձեզ մարգացող, որոց վրայ այնչափ անգամ քալեցի, ողջնյն : Ողջնյն ձեզ մայրիք բարձրաբերձ որ հայրենեացս չորս կողմը պատած էր, ալ պիտի չտեսնեմ զձեզ. ալ պիտի չտեսնեմ զձեզ պարտիզիս ծառերը որոց հովանայն տակը կընստէի յաճախ Շուշան խորով ալ պիտի, չլսեմ ձեր տերեւոց շրշիւնը որ քաղցրաշունչ հովերով կերերային. ձեր շուրին տակը նստելով ալ պիտի չկարենամ ըսել սիրելոյն իմոյ՝ սիրեմ զքեզ իմա Շուշան : Եւ քեզ, սիրիցեալ իմ Շաշան, կողակից իմ, ողջնյն հրաժեշտի. երջանիկ եղիք հեռի յինեմ. մի լար վրաս, հանդարտ բող զիս գերեզմանական խաւարին մէջ. սովբէ քու ճակատագրիդ հնազանդել սիրով : Յիշէ զիս երբեմն, յիշէ բշուռաւ. Արամը որ քու քաղցր անունը յիշելով մեռաւ : Սիրեցեան Հայրենիք, քեզի համար ապրեցայ, քեզի համար կըմեռնիմ : Վեհ Հայաստան, մոռցիք քեզի ազատութիւն տուողին մանր. քու բնական մեծանձնութեամբդ իմ դահիճիս Արշակայ յանցանաց բողոքիւն շնորհէ. մեղապարտեմ անոր առջեւ. . .

Օր պիտի գայ որ սխալմունքը իմանալով անմեղու-

de moi sur cette mer de feu. O ciel! il me semble que j'entends sa voix, que je vois ses yeux qui lancent des éclairs. Oui, il m'appelle à lui... Quelqu'un ne viendrait-il donc pas à mon secours. Ah! ne me laissez pas, secourez-moi... Ange du ciel, ministre de Dieu, gardien de ma vie, ne me laisse pas tomber entre les mains de ce vieillard.

• En ce moment un bruit se fait entendre, la porte de la prison s'ouvre précipitamment, et un homme entre. Le pauvre prisonnier se retourne vers celui qu'il croit son protecteur. Est-ce le ministre de Dieu, se dit-il à lui-même, est-ce le gardien de ma vie! Mais quelle est sa terreur lorsqu'il aperçoit un homme grand, armé d'une hache; c'était le bourreau. « Jeune homme, lui dit-il d'une voix indifférente, préparez-vous, priez vite, vite; vous n'avez plus qu'un instant, qu'une minute. » Cela dit, le bourreau sort et ferme la porte sur lui.

Oui, reprend le prisonnier, c'est mon gardien, puisqu'il va me délivrer de la vue de ces furies qui me torturent; mais ce n'est pas le ministre de Dieu, c'est celui de la mort. Mourir quand on n'a pas encore vécu, c'est bien triste! O mon Dieu!... mais les moments sont chers. Consacrons mes dernières pensées à ceux que je laisse après moi. Adieu donc, ma chère patrie, lieu qui m'a vu naître, je ne te verrai plus; et vous prairies que j'ai tant de fois traversées, adieu. Adieu forêts superbes qui entourez mon pays, je ne vous verrai plus. Arbres de mon jardin sous l'ombrage desquels je m'asseyais souvent à côté de ma Susanne, je ne vous verrai plus, je n'entendrai plus le chuchotement de vos feuilles que le doux vent faisait trembler; assis sous votre ombrage je ne dirai plus à me bien-aimée, je t'aime, ma Susanne, et toi, ma chère Susanne, ma femme, adieu, sois heureuse loin de moi, ne me pleure pas, laisse-moi le repos dans la nuit du tombeau, apprendis à te conformer à ton destin. Souviens-toi de moi de temps à autre, souviens-toi du pauvre Aram mort en prononçant ton doux nom. Patrie bien-aimée, j'ai vécu pour toi, je meurs pour toi. Noble Arménie, oublie la mort de celui qui t'a rendu la liberté, sois généreuse et pardonne au roi Archag mon bourreau; il me croit coupable...

Un jour viendra où, désabusé, il s'apercevra de

քիւնս պիտի ճանցնայ . եւ քեպետ ուշ պիտի ըլլայ այդ , բայց զոնէ մահուան վրայ պիտի ցաւի , զոնէ ինքնիքէն պիտի ըսէ . Ամեն բանով հանդերձ այն խեղճ Արամը անմեղ էր . բաւական է այդ ինձ , բաւական հատուցումն ծառայութեանց իմոց :

Այս ըսաւ չըսաւ , դահիճը ներս մտաւ : Արամ յուսահատութեան ձայն մը արձնելէ . դահիճը մօտեցաւ իրեն եւ ըսաւ . Էլիր , ճվ երիտասարդ . ամեն բան պատրաստ է , պիտի մեռնիս : Արամ կըմարի կիյնայ . դահիճը զինքը զիրկը կառնու . եւ մինչեւ բանտին դուռը կըտանի : Բանտարկեալին խելքը վրան կուգայ , իւր առաջին շարժումով , առաջին խօսքը կըլլայ . Շնորհք , շնորհք զոչել : Զիք շնորհ , պատուասխանեց դահիճը տխուր ձայնով մը , բազումը չուզէր : — Խնայէ երիտասարդութեանս կըկանչէ Արամ : — Ես իշխանութիւն չունիմ քեզի կեանք շնորհելու , կըկոչէ դահիճը : — Լաւ եւ ուրեմն , կըսէ բշուառ . Արամը պարտքդ կատարէ : Այն ատեն կառնու . զինքը դահիճը կախաղանը կըտանի : Ամենայն ինչ վճարեալ է . անմեղ երիտասարդին արեամբը գետինը պիտի ոռոգուէր , այս էր իր ճակատագիրը : Արամայ գլուխը դեռ ուսերուն վրայ էր . ծուկնի վրայ էկաւ , ձեռքերն ու աչքերը առապաւենն բշուառացեոց դէպ ի երկինք դարձուց , եւ այսպէս զոչեց . « Ո՛վ Տէր Աստուած , Աստուած յաւիտենական . որովհետեւ զիս քահանայի արժանի չդատեցին , առ քեզ ապաւինիմ , առջեւ ծուր դնելով քու գրութիւնդ կըպաղատիմ : Աստուած իմ , դու լաւ գիտես քեզիմ սիրտս անարատ է եւ յանցաւոր չեմ . ինչո՞ւ ուրեմն կըբողոսս զիս որ մեռնիմ : Բայց ոչ , դու ինձի համար մեռար , ինչո՞ւ ես ալ քու փառացոյ համար չմեռնիմ . կամք քո եղիցին օրհնեալ : » Դահիճը նորէն կուգայ եւ անոր աչքերուն վրայ սեւ բոլ մը կանցընէ : Արամ գլուխը կըծռէ եւ ձեռքերը իրարու կըմօտեցընէ : Դահիճն տապաւը կիշնայ , կընցէ եւ բշուառ . Արամայ գլուխը կըբողոցընէ : Այ ինձի ուրիշ բան մի հարցընէր , գլուխս դարձուցիւ այն յուսահատութեան եւ անգրութեան սարսափելի տեսարանը չտեսնելու համար Երկու վայրկեանէն նորէն դարձայ , բայց ինչ տեսնեմ . աւնդ , Արամայ վառվռուռն աչուրները խաւարեր էին , սիրտը չէր բաբախէր , ալ չէր ապրէր . գլուխը մարմինէն բաժնուած էր , գեղեցիկ աչկուները կիսաբաց էին , իբր ցուցնելու համար քե ցաւով կըբաժնուի աշխարհս . շրթուներ չէին շարժեր , երկայն ու սեւ մազերուն խոպոպիքը արեանը մէջ կը թռչային . ամեն բան փոխուած էր վրան . նման այն հասկերուն մէջի բուսած ծաղկին որ մշակին գերանդեան բերանը իյնալով կըբարշտմի եւ նախկին գեղեցկութիւնը իսկոյն կըկորսընցընէ :

Արամայ մարմինը չարագործաց գերեզմանատուն տարին , հոն քաղցիկն զիշէր ատեն առանց էկեղեցական արարողութեան : Շատ տարի ետք , երբոր

mon innocence ; il sera trop tard , mais au moins il regrettera ma mort , au moins il se dira : Eh bien , après tout , il était innocent , ce pauvre Aram ; c'est assez pour moi , assez de récompense pour mes travaux .

A peine avait-il fini que le bourreau paraît . Aram pousse un cri de désespoir ; le bourreau s'approche de lui . Allons , jeune homme , lui dit-il , tout est fini , il faut mourir . Aram tombe sans connaissance , le bourreau l'emporte dans ses bras jusqu'à la porte . Le prisonnier reprend ses sens ; son premier mouvement , sa première parole est de crier : Grâce , grâce . — Pas de grâce , s'écria le bourreau d'une voix sourde , le roi n'en veut pas . — Ayez pitié de ma jeunesse , reprend Aram . — Le pouvoir de te rendre la vie ne m'est pas donné . — Soit , dit le malheureux ; bourreau , remplis donc ton devoir . A ces mots , le bourreau l'emmène à la place de l'échafaud . C'en est fait ; la terre devait s'arroser du sang du jeune innocent , c'était son destin . Aram a encore la tête sur les épaules . Il tombe à genoux , lève les mains et les yeux vers le ciel , appui des malheureux et « O mon Dieu , s'écrie-t-il , Dieu éternel , puisqu'on me refuse un prêtre , c'est à toi que j'ai recours ; à genoux devant toi j'implore ta pitié . Mon Dieu , tu sais bien que mon cœur est pur , que je ne suis point coupable ; pourquoi me laisses-tu donc mourir . Mais non , tu as péri pour moi , pourquoi ne périrai-je pas pour ta gloire ? bénie soit ta volonté . » Le bourreau revient de nouveau , et passe un bandeau noir sur ses yeux . Aram baisse la tête et joint les deux mains . La hache du bourreau part , siffle et vient frapper la tête du malheureux Aram . Ne me demandez plus rien ; j'ai détourné la tête pour ne point voir cette terrible scène de désespoir et de cruauté... Deux minutes après je me retourne , et que vois-je ? hélas ! Les brillants yeux d'Aram étaient éteints , son cœur ne battait plus , il ne vivait plus . Sa tête était séparée de son corps , ses beaux yeux étaient à demi-fermés comme pour montrer qu'il regrettait la vie , ses lèvres ne remuaient plus , les boucles de ses cheveux noirs surnageaient dans son sang . Son teint coloré avait pâli . Ce n'est plus le même Aram , tout est changé en lui . Pareil à la fleur qui croît parmi les épis , et qui , en tombant sous la faucille du laboureur , se fane et perd aussitôt toute sa fraîcheur .

On transporta son corps dans le cimetière des malfaiteurs , on l'y enterra pendant la nuit sans aucune cérémonie religieuse . Bien des années après lorsqu'on reconnut

անոր անմեղութիւնը իմացուեցաւ, մեծ հանդիսիւ մարմինը եկեղեցւոյ գերեզմանատունը փոխադրեցին, ի յիշատակ նորա տապան մը կանգնեցին եւ վրան այս արձանագրութիւնը դրին, որ հիմայ կիսով չափ աւրուած է .

ԱՅՍ Է ՏԱՊԱՆ ԱՐԱՄԱՅ ՈՐ ՄԵՌԱՒ Ի ՊԱՇՏԵՒ Զ ՀԱՅՐԵՆԻՍ .

Այ չես ապրիր դու, այն հեգ Արամ, մեռար դու, մարմինդ հողի տակ ծածկեալ, փոշի դարձար : Այն դարձար փոշի, բայց յիշատակդ հայրենակցաց սրտին մէջ անջինջ պիտի մնայ : Եւ դուք, հմ վսեմախոհ ոգիք, որ կաշխատիք այժմ ձեր ազգը յուսաւորելու՝ Արամայ յիշատակը ձեր մտքին մէջ անջինջ տպաւորուի, անոր օրինակովը քաջայերունեցէք : Տանջանք եւ գերութիւնք այս դարուս բաները չեն . բայց նախանձը ձեր ետեւէն շուրի պէս կըրպի . նայեցէք որ անոր յարձակմանցը դեմ դնէք . ձեր պաշտօնին ազնուութիւնը զմեզ զօրացընէ ձեր աշխատութեանը մէջ : Հագարաւոր մարդիկ յոյսերնին ձեր վրայ դրած են, քանի մը անձանց անձնասէր տառապանքները ձեր փոյրը ջըլլայ : Հալածանքը առաքինութեան փորձաքարն է : Ձեր աշխատանքները պիտի վարձատրուին, երբ ոչ այժմ բայց անշուշտ ձեր մահուրեն վերջը : Արամայ արձանագրութեան նման արձանագրութիւններ պիտի ունենար... :

Իսկ դուք, հմ մարդիկ, անգուք եւ անիրաւ դատաւորք, մինչեւ ցերբ ապաշխարան պիտի գտնուիք անոնց որ ձեր հայրենիքը, ձեր եղբարքը երջանկացընելու կաշխատին ... :

Ո՛վ հայրենատեացք եւ անձնասէրք, միմչեւ ցերբ պիտի նախանձիք այն անձնուրաց մարդկանց վրայ որ կեանքերնին ձեր հայրենեաց յառաջադիմութեանն ու պայծառութեանը գոհած են . մինչեւ ցերբ պիտի նախանձիք այն համարման գոր իրենց առաքինութեամբն ու անխոնջ աշխատանքը ստացած են :

Երբ կըսիրէք ձեր ազգը, ձեր եղբարքը, ինչպէս, որ կըսէք, ինչո՞ւ համար անոնց ձեռք տալ ու գողնելուն առջեւ արգելքներ հանելով չէք բողոք որ մտքերնին դրածն ի գլուխ տանին ազատօրէն յօգուտ հասարակաց : Յիշեցէք որ այսպիսի ներքին երկպառակութիւններն են որ խեղճ ազգերնիս այս բռնաւորութեան հասուցեր են . մեկզմեկ ջրաշէտովն է որ այնչափ օգտակար ձեռնարկութիւններ սկսէր ու ապարդիւն կործանէր են : Մինչեւ ցերբ, տարաբնուի աշխարհ Հայոց, մինչեւ ցերբ անարժան որդիք յառաջադիմութեան քո խոջընդոտներ յարուցանելով խեղճութեանդ պատճառ պիտի ըլլան ազդեցութեան.....

ՍՏԵՓԱՆ ՊԱՂԱՍԱՆԵԱՆ

Աշակ . հայկազնեան ազգային Ուսումնարանին Փարիզու :

son innocence, on le transporta avec une grande pompe dans le cimetière de l'église; on y éleva un monument à sa mémoire et on y mit cette épitaphe maintenant à demi effacée :

CI-GIT ARAM, MORT POUR AVOIR SERVI SA PATRIE.

Tu n'es plus, pauvre Aram, tu es mort, ton corps est caché sous la terre, tu n'es plus que poussière. Oui, mais ton souvenir demeurera gravé dans le cœur de tes compatriotes. Et vous, ô âmes nobles, qui maintenant travaillez pour éclairer votre nation, que la mémoire d'Aram soit toujours présente à votre esprit, encouragez-vous par son exemple. Les tortures, les captivités ne sont plus de notre siècle, mais la jalousie vous poursuit dans l'ombre; sachez vous élever au-dessus de ses attaques, que la noblesse de votre mission vous soutienne dans vos travaux. Des millions d'hommes espèrent en vous, qu'importe la haine de quelques-uns. La persécution est la pierre de touche de la vertu. Vos travaux seront récompensés, sinon maintenant, à coup sûr après votre mort. Vous aurez une épitaphe pareille à celle d'Aram.

Quant à vous, ô hommes, juges cruels et injustes, jusques à quand serez-vous ingrats envers ceux qui cherchent le bonheur de votre patrie, de vos frères?..

Égoïstes, fléaux de votre pays, jusques à quand votre jalousie atteindra-t-elle ces hommes d'abnégation dont toute l'existence est dévouée à l'avancement de votre patrie? Jusques à quand leur envierez-vous l'influence et la considération qu'ils doivent à leurs vertus et à leurs travaux incessants?

Si vous aimez votre nation, vos frères, comme vous le dites, pourquoi combattre ceux qui les aident à accomplir la tâche qu'ils ont entreprise pour le bien public? Souvenez-vous que ce sont ces dissensions intestines qui ont placé notre nation dans un aussi déplorable état. C'est cette haine mutuelle des uns envers les autres qui a empêché nos concitoyens de mener à bon terme tant d'entreprises inachevées. Jusques à quand, ô infortunée Arménie, tes fils indignes seront-ils un obstacle à ton bonheur en s'opposant à tout progrès.....

ÉTIENNE BALASSAN

Élève de l'École arménienne nationale de Paris.